

Væresteder bliver et hjem for stofbrugere

Brugere af væresteder kan godt lide at sætte deres eget personlige præg på stedet ved at medbringe forskellige genstande og personlige ejendele, som - sammen med brugerne selv - bliver en del af værestedet, og stedet bliver en del af dem.

AF PERNILLE SØRENSEN

I sommeren/efteråret 2017 tilbragte jeg en del tid på et værested som en del af feltarbejdet til mit kandidatspeciale som antropologistuderende på DPU, Aarhus Universitet. Værestedet var ikke ret stort og henvendte sig til socialt udsatte, herunder særligt stofbrugere. Denne artikel er baseret på mit feltarbejde og mine observationer omkring de personlige indsatser, som borgerne, der brugte værestedet, gjorde for at skabe et alternativt hjem og dermed egen 'hjemlighed' på værestedet. Nedenstående er et uddrag fra mit speciale:

"Jeg træder ind på værestedet og bliver mødt af en medarbejder. Der er ikke en eneste bruger i rummet. Det eneste, der afslører, der har været liv, er et tændt fyrfadsllys og et kaffekrus ved langbordet. "Hvorfor er der et tændt lys?" spørger jeg medarbejderen. "Det er vist bare Jan, der hyggede sig lidt," siger hun og griner. Medarbejderne lader fyrfadsliset stå tændt og kaffekoppen stå. Kort tid efter kommer Jan tilbage til værestedet og sætter sig ved det tændte fyrfadsllys. Han tænder sig en smøg ved at bruge ilden fra fyrfadsliset. "Hvorfor har du et tændt fyrfadsllys?" spørger jeg Jan. "Jeg mangler altid en lighter... så er det her nemmere" (1).

Uddraget er et eksempel ud af flere, hvor brugerne af værestedet medbragte deres egne, personlige ejendele såsom fyrfadsllys, puder, tæpper eller askebægre. Det var betegnende for et særligt tilhørsforhold, som brugerne skabte til værestedet.

Når et værested hjemliggøres

Under mit feltarbejde var det tydeligt for mig, hvordan forskellige brugere medbragte forskellige genstande, hvorigennem de gjorde stedet til deres og opnåede et hjemligt tilhørsforhold. Et eksempel er Peter, som jeg ser komme ind i værestedet og sætte sin taske og paraply ved værestedets vindue. Der er en bred vindueskarm, hvor han kan lægge sine ting. Efterfølgende går han ud i baglo-

kalet, for derefter at komme tilbage med en blomstret, firkantet siddepude i hånden. Puden er lyseblå og har små hvide blomster på. Han styrer mod sit stambord og stol, hvor han lægger sin siddepude på stolen og sætter sig. Han trækker en stol hen foran sig, og på den hviler han sine fødder, der er hævede og ømme. *"Har du din egen pude med?" spørger jeg. "Ja, jeg gemmer den altid ude i baglokalet, så ingen snupper den."*

Peter var en relativ ny bruger af værestedet, og han accepterede ikke bare stedet, som det var – i stedet modificerede han rummet med sin egen medbragte pude. Puden fik tilmed en 'territorialiserende' funktion, da alle andre brugere vidste, at hvor puden var, det var Peters plads.

I antropologien har flere forskere beskæftiget sig med, hvordan vi mennesker kan 'bebo' steder gennem forskellige måder og ejendele (2). Antropologen Ida Winther har skabt sit eget begreb og udtryk, som handler om – med hendes ord - at "hjemme den". Hjem er derfor ikke bare noget, der er, men er noget, der gøres i praksis. Dette betyder imidlertid, at hjem ikke kun kan være éns egen private bopæl med egen adresse, men faktisk kan være mange steder – som for eksempel et værested. Hun beskriver, hvordan mennesker gør hjem på forskellige måder og via bestemte "taktikker", hvor vi tillærer os at "hjemme den" (3). Når brugerne medbragte en blomstret pude, fyrfadsllys, askebægre og tæpper, er det derfor med Winthers perspektiv et udtryk for, at de skaber en hjemlig følelse ved at bruge bevidste hjemlige "taktikker" og vaner. De var ikke bare besøgende på værestedet; tværtimod skabte de et hjemligt tilhørsforhold ved at medbringe personlige genstande, hvorigennem de fandt sig til rette i rummet.



Nikotingule vægge, der emmer af liv

Én ting er, at brugerne på værestedet, hvor jeg udførte mit feltarbejde, valgte at medbringe personlige ejendele for at føle sig hjemme. For at forstå værestedets betydning i brugernes liv yderligere er det dog også relevant at se på, hvordan værestedet også blev rammen om brugernes levede hverdagsliv.

Værestedet var et fysisk lille rum, hvor man som gæst ret hurtigt kunne danne sig et overblik over de få kvadratmeter. En bruger pointerede ret tidligt over for mig, at jeg ikke skulle sætte mine hænder under bordet eller under stolen, for der var risiko for, at mine hænder kunne blive mødt af indtørret tyggegummi. Væggene var gule af nikotin. De engang hvide IKEA-lamper havde også pådraget sig en svag nikotingul farve, der gav lyset et gulligt skær. At værestedet dagligt blev brugt af mange mennesker, satte dermed sine spor af liv i de materielle rammer på værestedet. Brugere og værestedet blev medskabere af hinanden. Eksempelvis lå der ofte aske på gulvet, hvis en bruger ved et uheld havde asket forkert. I værestedets vindueskarm lå en styrthjelm og en cykelhjelm. Efter et par dage, hvor de to hjelme ikke var fjernet, spurgte jeg undrende en medarbejder, hvorfor de lå der.

”Jeg ved ikke, hvem cykelhelmen tilhører, men styrthjelmen er vist nok Andreas’. Han venter på at få sin knallert lavet.”

Som antropologen Tim Ingold beskriver det, så kan mennesket ikke adskilles fra omgivelserne – men de er snarere aspekter af hinanden (5). Stedet blev en del af brugerne, og brugerne blev en del af stedet.

Ydermere bar disse spor i værestedet også en historie videre. Den nikotingule farve var ikke ny, men det havde derimod taget flere år, før den dybe, gule farve var blevet opbygget.

De afsatte spor var derfor både afsat af nutidige og tidligere brugere. *”Der er godt nok mange, der er døde over de senere år, synes jeg,”* fortalte en medarbejder mig. Sporene fik derfor også et temporalt perspektiv, da både tidligere brugere og nutidige brugere prægede stedet. Sporene blev et vidnesbyrd om det levede liv på værestedet, der både tidligt var gået forud, men også hele tiden blev fornyet gennem sociale praksisser, hvor brugerne røg, opholdt sig og beboede stedet. Sporene er skabt igennem det, som Tim Ingold betegner som en *’bevægelse’* og en levende proces. Stedet er derfor aldrig *”færdigbygget”*, men vil kontinuerligt indgå i en gensidig proces med de aktører, der bebor det (5). Således omfavner Ingolds teoretiske perspektiv vigtigheden af værestedet for brugerne, da stedet er beboet af dem, og gennem deres levede hverdagsliv har de her sat spor og gjort værestedet til *deres* sted.

Et alternativt hjem i en kaotisk hverdag

Brugernes liv var kendetegnet ved en ustabil hverdag, der var præget af stofbrug og ofte økonomiske problemer, hjemløshed og andre sociale problematikker. I en kaotisk og ustabil hverdag blev værestedet det, der skabte en stabilitet og forudsigelighed for brugerne. Værestedet åbnede altid samme tid hver dag, og brugerne kunne her tilbringe deres hverdage og weekender. Vigtigheden af værestedet blev understreget, når det en sjælden gang lukkede tidligere end normalt. En dag lukkede værestedet halvanden time før tid, hvilket især skabte frustrationer hos Peter: *”Det skal sgu da ikke gå ud over os, at de skal have møde.”* Værestedet var for mange brugere deres faste holdepunkt i hverdagen, idet det tilbød en forudsigelighed i hverdagen, hvor de daglige praksisser fremstod nærmest ritualiserede. Medarbejderne vidste, hvad hver enkelt bruger spiste om morgenen. Aviserne lå altid fremme og klar på bordet. Medarbejderen Ivan stod som regel i køkkenet om morgenen, hvor han bagte frisk franskbrød eller gjorde klar til dagens ret. Alle disse daglige ritualiserede praksisser smittede ligeledes af på brugerne, og deres aktiviteter på værestedet blev ligeså ritualiserede. En medarbejder fortalte mig en dag, at han var imponeret over, hvor strukturerede og rutineprægede brugerne – trods deres kaotiske liv – var:

”Jeg ved, at når jeg møder ind halv syv, så kan jeg godt forvente, at Jan står ude foran døren kvart i syv og venter på at måtte komme ind. Så kommer Anders, og så Peter. De sætter sig akkurat på samme plads hver eneste dag, de spiser det samme. De afviger ikke fra rutinen. Så kører de på misbrugscentret, er væk i en halv time, og så kommer de tilbage og sætter sig samme sted. Sådan er det hver dag. Når man tager i betragtning, hvor ustrukturerede deres privatliv kan være, er det imponerende.”

Brugernes liv var kendetegnet af en omskiftelighed og et kaos, hvor der akut kunne opstå problemer med for eksempel økonomi eller bolig. Ida Winther beskriver, hvorledes mennesker, hvis liv er præget af omskiftelighed, netop har behov for et fast ståsted i form af et sted, hvor de kan *’hjemme den’* og skabe sig et tilhørsforhold. Brugernes liv var præget af en foranderlighed, hvor deres situation kunne skifte fra dag til dag. Winthers pointe er, at det er midt i forandringerne, at vi som mennesker har allermost brug for en oplevelse af en eksistentiel følelse af hjemlighed (3). Under mit feltarbejde mødte jeg brugere, der mistede deres bolig og blev hjemløse og skulle håndtere disse problemer fra dag til dag. Derudover var der

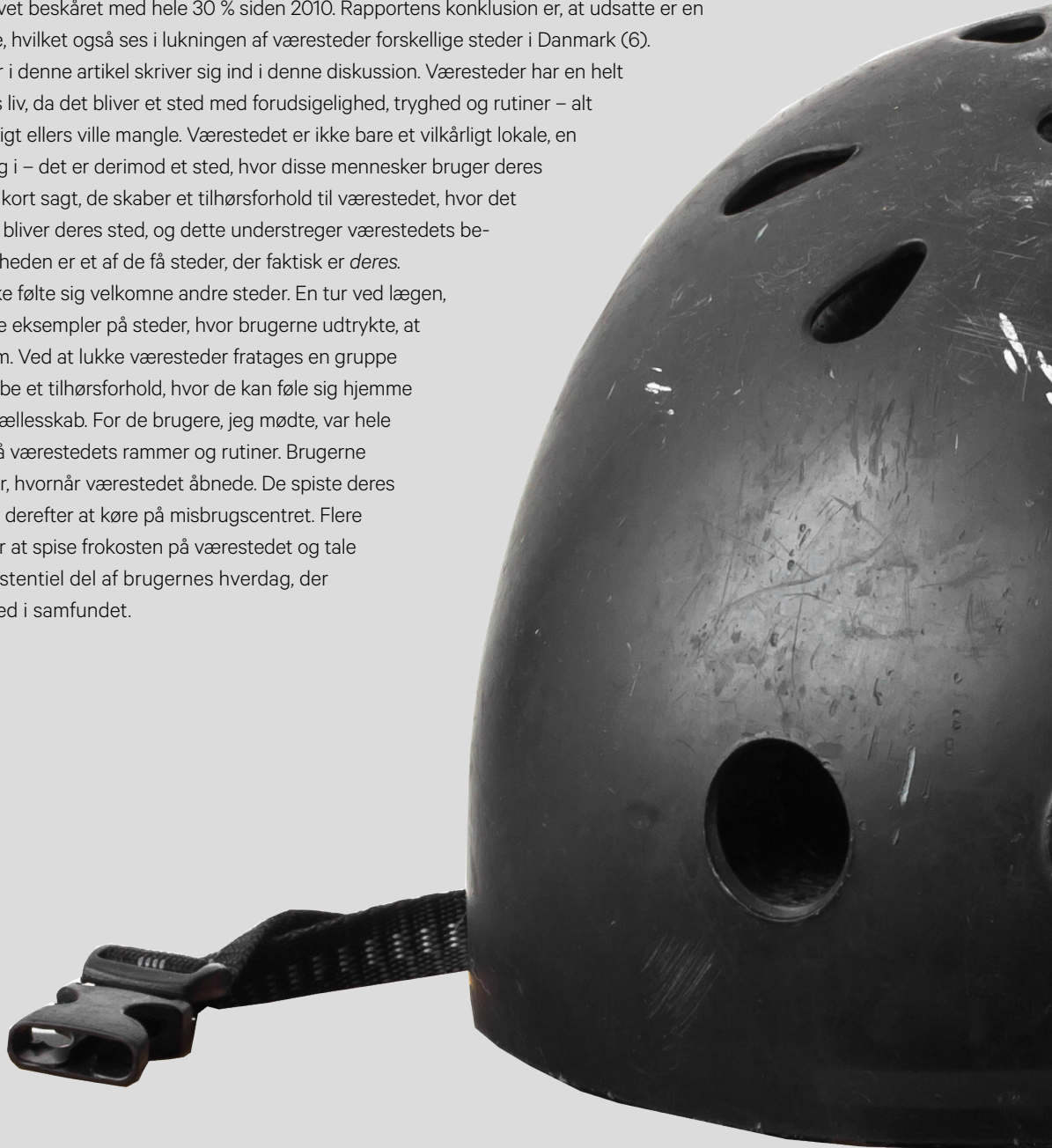
også funktionelt hjemløse, der havde en bolig, men ikke opholdt sig i den, hvilket harmonerer med pointen om, at der kan være en tydelig adskillelse mellem hus og hjem, da et hus ikke nødvendigvis føles som et hjem (4). Således eksemplificerer disse akutte, opstående problemer, hvorfor nogle brugere havde et indgående behov for et fast holdepunkt i en ustabil hverdag, og hvor brugerne af værestedet kunne opnå en følelse af et tilhørsforhold og hjemlighed.

Væresteder i et samfundsmæssigt perspektiv

Landsforeningen af VæreSteder (LVS) udkom i 2015 med en rapport, der analyserer udviklingen inden for udsatteområdet. Rapporten beskriver, at der er sket en stigning af udsatte og fattige i samfundet, samtidigt med at kommunernes budgetter til væresteder er blevet beskåret med hele 30 % siden 2010. Rapportens konklusion er, at udsatte er en nedprioriteret samfundsgruppe, hvilket også ses i lukningen af væresteder forskellige steder i Danmark (6).

De antropologiske perspektiver i denne artikel skriver sig ind i denne diskussion. Væresteder har en helt særlig betydning i stofbrugeres liv, da det bliver et sted med forudsigelighed, tryghed og rutiner – alt det, som stofbrugeren øjensynligt ellers ville mangle. Værestedet er ikke bare et vilkårligt lokale, en gruppe mennesker opholder sig i – det er derimod et sted, hvor disse mennesker bruger deres tid, beboder det, gør det hjemligt; kort sagt, de skaber et tilhørsforhold til værestedet, hvor det bliver et slags andet 'hjem'. Det bliver deres sted, og dette understreger værestedets betydning, da det måske i virkeligheden er et af de få steder, der faktisk er *deres*.

Flere brugere beskrev, at de ikke følte sig velkomne andre steder. En tur ved lægen, kommunen eller banken var alle eksempler på steder, hvor brugerne udtrykte, at de følte, der blev talt ned til dem. Ved at lukke væresteder fratages en gruppe mennesker mulighed for at skabe et tilhørsforhold, hvor de kan føle sig hjemme og blive inkluderet i et særligt fællesskab. For de brugere, jeg mødte, var hele deres hverdagsliv bundet op på værestedets rammer og rutiner. Brugere tilrettelagde deres morgen efter, hvornår værestedet åbnede. De spiste deres morgenmad på værestedet, for derefter at køre på misbrugscentret. Flere vendte efterfølgende tilbage for at spise frokosten på værestedet og tale med andre. Stedet blev en eksistentiel del af brugernes hverdag, der betød, de havde deres eget sted i samfundet.





Litteratur

- (1) Egne feltnoter fra et antropologisk feltarbejde på et værested for stofbrugere. Værestedet betegnes som 'Værestedet', men dette er et anonymiseret navn.
 - (2) Se fx Hedegger, M.: Tænke bygge bo. GRID, Kunstakademiets Arkitektskole. (2000)
 - (3) Winther, I.: Homing oneself. Homing as a Practice. I: Hæcceity Papers, volume 4, nr. 2. (2009)
 - (4) Winther, I.: Hjemlighed – Kulturfænomenologiske studier. Aarhus Universitetsforlag. (2006)
- Ingold, T.: The Temporality of the Landscape. I: World Archaeology, Vol. 25, No. 2. (1993)
- Landforeningen af VæreSteder:
Årsrapport for udsatteområdet. (2015)